

UTJECAJ MITOVA I STEREOTIPA NA POSTUPANJE DRUŠTVA PREMA POČINITELJIMA SEKSUALNIH DELIKATA

Snježana Maloić

Ministarstvo pravosuđa i uprave
Uprava za zatvorski sustav i probaciju

✉ E-mail: snjezana.maloic@pravosudje.hr

SAŽETAK

U inozemnoj se literaturi sve češće nailazi na kritike nekih popularnih suvremenih trendova u sankcioniranju počinitelja seksualnih delikata, pri čemu se sve intenzivnije naglašava značajan utjecaj mitova i stereotipa na takve trendove i primjenu isključivo punitivnih, nedovoljno učinkovitih intervencija. Ciljevi su rada temeljem dostupne znanstvene i stručne literature istražiti i sažeto predložiti neke od najvažnijih mitova i stereotipa povezanih sa seksualnim deliktima i počiniteljima, upozoriti na moguće negativne učinke na prevenciju kriminalnog povrata, te naglasiti i argumentirati značaj napora u njihovu prevladavanju. Pri tome se uz kritički osvrt na prisutne trendove, prethodno usustavljaju i prezentiraju statistički podatci iz relevantnih izvora, rezultati istraživanja i suvremene spoznaje kojima se argumentira stvarna realnost u odnosu na uglavnom znanstveno neutemeljenu percepciju javnosti. U okviru kritičkog osvrta razmotrena je i uputnost prihvaćanja inozemnih punitivnih trendova u hrvatskom zakonodavstvu i penološkoj praksi, uz zaključne preporuke za hrvatski kontekst. S obzirom na nužnost prevladavanja mitova i stereotipa, rad je ujedno sadržajno koncipiran i kao moguća konceptualna okosnica edukacijskih intervencija i/ili potencijalna temeljna odrednica u ciljanoj komunikaciji s medijima i javnošću, ali i kao svojevrsni poticaj i polazište znanstvenih istraživanja o toj temi u hrvatskom kontekstu.

Ključne riječi: seksualni delikti, stereotipi, mitovi, kriminalni povrat, edukacija

UVOD

Seksualni delikti posebno izazivaju interes medija i javnosti, pri čemu se u okviru medijskog izvještavanja u pravilu otvara i pitanje društvenog odgovora na počinjenje takvih delikata. Posljednjih nekoliko godina u medijskim istupima nevladine udruge i pojedinci u Hrvatskoj iznose jasne zahtjeve za povišenjem propisanih kazni i oštrijim sudskim kažnjavanjem počinitelja (Rittossa, 2018). Istovremeno, inozemna su istraživanja pokazala da se zahtjevi javnosti za punitivnim pristupom često ne temelje na činjenicama, već na uvriježenim mitovima i stereotipima u društvu, čijem nastajanju najviše doprinose mediji (King, 2019; Schultz, 2014). Analiza je studija medijskog izvještavanja o kriminalitetu u Hrvatskoj upozorila na pojačan interes medija za seksualne delikte, dok

se daleko manje izvještava primjerice o imovinskim deliktima, iako su daleko zastupljeniji (Juričić, 2020). Potrebno je imati u vidu da su za javnost i političke strukture upravo mediji glavni i najdostupniji izvor informacija o tim počiniteljima (Gakhal i Brown, 2011).

U okviru hrvatske stručne i znanstvene literature nailazi se na više radova kojima se istražuje prihvaćanje i podržavanje mitova o seksualnom nasilju, pri čemu se navodi i razmatra mitove ponajprije u odnosu na stavove i postupanje prema žrtvama (primjerice, Ljubin, 2004; Ljubin i Kamenov, 2004; Kamenov, Ljubin i Vurnek, 2004; Kovčo Vukadin, Žgela i Mesić, 2016; Mikulčić, 2015; Mikulčić i Kovčo Vukadin, 2016; Popović, 2018; Radačić, 2014; Sladović, 1999). Pretraživanjem hrvatskih znanstvenih baza¹, ne nailazi se na istraživanja i radove o mitovima i stereotipima primarno povezanim s punoljetnim počiniteljima seksualnih delikata i postupanje prema njima, to jest tek se jednim radom mitove i stereotipe razmatra poglavito u odnosu na počinitelje, ali maloljetne (Luca-Mrđen, 2005). Inozemna je literatura opširnija, no zahtijeva pretraživanje i sistematizaciju u okviru složenog i vremenski zahtjevna procesa kojemu mora prethoditi već postojeći specifičan stručni/znanstveni interes. Stoga se činilo nužnim ponuditi sistematizirani rad usmjeren na pobuđivanje stručnog i znanstvenog interesa za tu tematiku, imajući u vidu njezin značaj.

Ciljevi rada su temeljem dostupne znanstvene i stručne literature istražiti i sažeto predočiti neke od najvažnijih mitova i stereotipa povezanih sa seksualnim deliktima i punoljetnim počiniteljima, upozoriti na moguće negativne učinke na prevenciju kriminalnog povrata, te naglasiti i argumentirati nužnost informiranja i edukacijskih napora u njihovu prevladavanju. Pri tome se uz kritički osvrt na prisutne trendove prethodno usustavljaju i prezentiraju statistički podatci iz relevantnih izvora, rezultati istraživanja i suvremene spoznaje kojima se argumentira stvarna realnost u odnosu na znanstveno neutemeljenu percepciju kojoj u prvom redu doprinose mediji. U okviru kritičkog osvrta na popularne penološke trendove u inozemstvu, razmotrit će se i uputnost prihvaćanja tih trendova u hrvatskom zakonodavstvu i penološkoj praksi, uz zaključne preporuke za hrvatski kontekst. U svrhu kvalitetnijeg informiranja javnosti i edukacije stručnjaka, rad je ciljano sadržajno koncipiran kao moguća konceptualna okosnica edukacijskih intervencija i/ili potencijalna temeljna odrednica u planskoj komunikaciji s medijima i javnošću, ali i kao svojevrsni poticaj i polazište znanstvenih istraživanja o toj temi u hrvatskom kontekstu.

U radu će se najprije prikazati najvažnije mitove i stereotipe povezane sa seksualnim deliktima i počiniteljima, dok će se zatim analizirati te objektivno i sažeto prikazati incidencija i kretanje broja seksualnih delikata, neka obilježja počinitelja, kriminalni povrat, mogućnosti rehabilitacije i socijalne reintegracije te učinke nekih inozemnih trendova i intervencija u sankcioniranju počinitelja.

¹ Pretraživanjem portala znanstvenih časopisa (<http://hrcak.srce.hr/>) u Republici Hrvatskoj i portala hrvatske znanstvene bibliografije (<http://bib.irb.hr/index.html>) po ključnim riječima seksualni delikti/počinitelji/mitovi/stereotipi/kriminalni povrat.

MITOVI POVEZANI SA SEKSUALNIM DELIKTIMA I STEREOTIPI POVEZANI S POČINITELJIMA

Mitovi i stereotipi općenito mogu biti vrlo opasni zbog negativna učinka na načine rješavanja nekih važnih društvenih problema, te na postupanje društva prema određenoj grupaciji građana (Gakhal i Brown, 2011). Stereotipan i pristran medijski prikaz počinitelja seksualnih delikata, to jest portretiranje svih seksualnih počinitelja kao „zlih pervertita“, „predatora“ i „čudovišta“, uz fokus na izrazito nasilne i teške seksualne delikte, pridonio je intenziviranju zabrinutosti vezanoj uz te počinitelje (Gakhal i Brown, 2011; Ritossa, 2018). Upravo takav način medijske prezentacije može dovesti do razvoja mitova i stereotipa.

Vežano uz počinitelje i počinjenje seksualnih delikata, tri su snažno uvrježena mita u društvu (Borhart i Plumm, 2015; Gakhal i Brown, 2011; Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Luca-Mrđen, 2005; Vandiver, Braithwaite i Stafford, 2016):

1. počinitelji najčešće ne poznaju svoje žrtve, to jest radi se o njima nepoznatim osobama
2. seksualne delikte čine isključivo muškarci prema ženama i djeci
3. seksualni delikti česti su i u velikom su porastu.

Neki od najčešće utvrđenih stereotipa o počiniteljima seksualnih delikata (Borhart i Plumm, 2015; Gakhal i Brown, 2011; Ritossa, 2018; Schultz, 2014) su:

1. svi su počinitelji seksualnih delikata isti, to jest radi se o homogenoj skupini
2. imaju jako izraženu želju za seksom, koja je glavni i jedini pokretač počinjenja delikata
3. frustrirani su manjkom seksualnog života i životom općenito, jer su usamljenici bez partnera, prijatelja, obitelji i općenito socijalnog života
4. svi su počinitelji seksualnih delikata opasne, mentalno bolesne osobe
5. ti su počinitelji nepopravljivi, recidiv je očekivan i izvjestan, a stope recidivizma visoke
6. zbog obilježja počinitelja, rehabilitacijski programi ne mogu biti učinkoviti i nije moguća njihova socijalna reintegracija.

Stereotipne predodžbe dovode do stereotipnih načina razmišljanja, očekivanja i postupanja, pri čemu se zanemaruju stvarni statistički pokazatelji i rezultati istraživanja, a što može dovesti do niza negativnih posljedica. Ti mitovi i stereotipi mogu, primjerice, doprinijeti manjem broju prijava seksualnih delikata i izbjegavanju sankcioniranja. Počiniteljima mogu pomoći da izbjegnu prepoznavanje seksualnog nasilja jer se takvo ponašanje, primjerice, ne očekuje kod osoba koje imaju obitelj, zaposlenje i dobru socijalnu podršku, a koje se ipak javljaju kao počinitelji takvih djela (Sanghara i Wilson, 2010). Nadalje, istraživanje koje su proveli Borhart i Plumm (2015) u Sjedinjenim Američkim Državama pokazalo je da su porotnici bili skloniji optuženika proglasiti krivim ako je odgovarao stereotipu samotnjaka koji je napao nepoznatu žrtvu, nego u drugim okolnostima. Nadalje, u slučajevima kada je počinitelj žrtvi silovanja poznata osoba, žrtvama se manje vjeruje i počinitelji se blaže kažnjavaju (Ljubin, 2004). Mitovi i stereotipi mogu imati značajan negativan učinak i na propisivanje sankcija i na postupanje s tim počiniteljima, odnosno mogu u bitnome smanjiti vjerojatnost suzbijanja kriminalnog povrata (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Luca-Mrđen, 2005), a što će biti i dodatno analizirano u nastavku rada.

Osim u javnosti, mitovi i stereotipi prisutni su i kod profesionalaca bez adekvatne edukacije. Hogue (1993, prema Gakhal i Brown, 2011) je u svojoj studiji analizirao stavove različitih grupa profesionalaca prema tim počiniteljima, pri čemu su probacijski službenici i psiholozi pokazali statistički značajno pozitivnije stavove u odnosu na službenike tretmana u zatvorskom sustavu, dok su policijski službenici pokazali najmanje pozitivne stavove. Slične su rezultate Gakhal i Brown (2011) predočili i temeljem kasnijeg istraživanja, kojim je opetovano najviše stereotipa utvrđeno kod policijskih službenika, naročito kod onih s manje iskustva i bez specijalne edukacije. Stručnjaci s više iskustva i više znanja općenito su imali i pozitivniji stav. Dakle, rezultati istraživanja svakako upozoravaju da bolje poznavanje problematike doprinosi boljem razumijevanju i konstruktivnijim stavovima prema tim počiniteljima, a što je iznimno važno za učinkovit rad stručnjaka u prevenciji kriminalnog povrata.

Iako se senzacionalistički i stereotipni prikazi seksualnih delikata i počinitelja mogu zamijetiti u hrvatskim medijima (Ritossa, 2018), nema hrvatskih znanstvenih istraživanja medijskog izvještavanja specifično o tim počiniteljima i deliktima. Nadalje, postojeća istraživanja stavova hrvatskih stručnjaka o seksualnom zlostavljanju (primjerice, Sladović, 1999) zasad se odnose samo na prepoznavanje seksualnih delikata i postupanje sa žrtvama. Istraživanjima do sada nisu obuhvaćeni stavovi prema počiniteljima, odnosno zastupljenost mitova i stereotipa kod stručnjaka. Percepciju hrvatske javnosti i stručnjaka te zastupljenost mitova i stereotipa bilo bi važno obuhvatiti znanstvenim istraživačkim radom i rezultate primijeniti u smjeru kvalitetnije medijske prezentacije i edukacije stručnjaka.

INCIDENCIJA I KRETANJE BROJA SEKSUALNIH DELIKATA

Povećan interes medija upravo za seksualne delikte pridonosi percepciji javnosti da se radi o deliktima koji se događaju učestalo. No, ovakvu percepciju ne potkrepljuju rezultati provedenih istraživanja, niti statistički podatci iz relevantnih izvora.

Općenito se procjenjuje da ukupno svega 1 – 2% muške populacije bude osuđeno za seksualni napad (Corābian, 2016). Poznata Cambridge studija pokazala je nisku prevalenciju i frekvenciju počinjenja seksualnih delikata, odnosno pokazala je da je suprotno popularnom mišljenju počinjenje tih delikata u općoj populaciji zaista rijetko (Piquero, Farrington, Jennings, Diamond i Craig, 2012). Naime, manje je od 3% muške populacije do 50. godine života u toj studiji bilo osuđeno zbog seksualnog delikta. Nadalje, nije utvrđen kontinuitet u činjenju tih delikata od maloljetnosti do odrasle dobi, dok je tek nekoliko počinitelja recidiviralo. Uzimajući u obzir i studije koje su pokazale da su seksualni delikti najmanje prijavljivana kaznena djela (Beeck i Fisher, 2004; Brennan i Dauvergne, 2011, prema Corābian, 2016), rezultati istraživanja ipak govore u prilog zaključka da se ne radi o učestaloj pojavi, kao što bi se moglo zaključiti temeljem medijskih prikazivanja.

Općenito je mnijenje i da su seksualni delikti u velikom porastu. Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (*United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC*) prati podatke vezane uz seksualne delikte u svijetu, pri čemu se oslanja na različite izvore. Usporedbu ograničava činjenica da države različito definiraju seksualno nasilje, različita je osviještenost o tim deliktima, te su različite i stope prijavljivanja. Stoga dobiveni podatci mogu upozoravati na stvarne trendove i razlike, ali i

samo na različite metode procjene seksualnog nasilja u tim zemljama. Iako je statističke prikaze pokazatelja o učestalosti pojave seksualnog nasilja u RH i svijetu teško uspoređivati zbog mnogih različitosti, moguće ih je donekle ipak sagledati u svrhu uvida u opsežnost njihove pojavnosti. U Tablici 1. prikazani su podatci pojedinih država (UNODC, 2019).

Tablica 1. Stope prijavljenih kaznenih djela seksualnog nasilja na 100 000 stanovnika (UNODC, 2019)

DRŽAVA	STOPA INCIDENCIJE NA 100 000 STANOVNIKA		
	2009.	2013.	2017.
Kanada	73,6	74,9	95,3
Japan	6,3	7,1	Nema podataka
Hrvatska	15,2	13,5	11,4
Mađarska	14,7	60,7	6,0
Irska	32,9	40,8	60,9
UK	79,1	99,4	257,2
Grčka	8,4	4,4	4,3
Njemačka	60,7	43,5	42,1

Usporedbom podataka može se zaključiti da situacija u Hrvatskoj svakako nije alarmantna u odnosu na druge države, dok podatci zapravo upozoravaju na blagi pad tih kaznenih djela. Razmatrajući broj prijava seksualnih delikata u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2010. godine, Mamula (2011) zaključuje da u tom razdoblju nije bilo ni značajna povećanja, ni smanjenja broja takvih prijava. Analizirajući incidenciju seksualnih delikata u Hrvatskoj, Lukšić (2016) je utvrdila da je u razdoblju od 2008. do 2012. godine zapravo bio primjetan pad broja seksualnih delikata.

Temeljem analize pogibeljnog (ubojstva i silovanja) i općeg kriminala u Hrvatskoj, Getoš Kalac i Karlović (2014) zaključile su da se sigurnosno stanje u Hrvatskoj može ocijeniti povoljnim. Upozoravale su tek na blag porast broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo silovanja. Podatci Državnog zavoda za statistiku RH (2015, 2017, 2020) upozoravaju na pad broja kaznenih djela protiv spolne slobode u razdoblju od 2014. do 2019. godine, dok je u istom razdoblju vidljiv tek blag porast kaznenih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta – Tablica 2.

Tablica 2. Prikaz osuđenih punoljetnih osoba za kaznena djela protiv spolne slobode te spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (Državni zavod za statistiku RH, 2015, 2017, 2020)

Kaznena djela	Godina								
	2014. godina			2016. godina			2019. godina		
	Ukupno osuđeni	Muškarci	Žene	Ukupno osuđeni	Muškarci	Žene	Ukupno osuđeni	Muškarci	Žene
Protiv spolne slobode	153	137	16	141	137	4	80	76	4
Protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta	97	94	3	94	94	0	103	102	1

Na povećanje broja osuda, kao i na općenitu percepciju povećanja broja seksualnih delikata, moguće uz medije utječe i propisivanje novih kaznenih djela, odnosno uvođenje i porast kaznenih djela koja se javljaju sve većim korištenjem novih komunikacijskih tehnologija. Pozivajući se na podatke Europolu, Vejmelka i Jurinić (2020) upozorili su specifično na porast kaznenih djela zlostavljanja i iskorištavanja djeteta koje se događa u digitalnom okruženju. Navedeno ne iznenađuje s obzirom na porast broja korisnika interneta posljednjih desetljeća i u skladu je s međunarodnim trendovima. U literaturi se također ističe da povećan broj prijava seksualnih delikata i osuda ne mora nužno značiti i povećanje ove vrste viktimizacije, već može biti i posljedica veće društvene svijesti i spremnosti na podnošenje prijava (Golomejić, 2020; Ritossa, 2014).

Slijedom svega navedenog, može se zaključiti da su seksualni delikti relativno rijetki u općoj populaciji, da se u Hrvatskoj eventualno može govoriti o blagom porastu, ponajprije s obzirom na propisivanje novih kaznenih djela, nerijetko povezanih s novim komunikacijskim tehnologijama, a moguće i s obzirom na veći broj prijava. Istraživanje prevalencije u Hrvatskoj tek je potrebno provesti. Bilo bi svakako korisno istražiti i različite društvene, zakonske i druge čimbenike koji utječu na kretanje broja prijava i osuda. Posebnu bi pozornost trebalo posvetiti seksualnim deliktima u digitalnom prostoru.

NEKA OBILJEŽJA POČINITELJA

Stereotipno medijsko prikazivanje počinitelja seksualnih delikata usmjerava prema pojednostavnjenom poimanju etiologije seksualnih delikata te etiketiranju i stigmatiziranju počinitelja. Međutim, unatoč određenim zajedničkim kriminološkim čimbenicima, pojedinačna sociodemografska, kriminološka i ponašajna obilježja počinitelja zapravo su vrlo raznolika.

Ponašanje počinitelja seksualnih delikata pojašnjava se različitim teorijama kao što su psihodinamska, evolucijska, kognitivno-bihevioralna i teorija socijalnog učenja, a proučava se i u okviru koncepta kriminalne karijere (opširnije u Doležal i Jovanović, 2020). Istovremeno se teorije o seksualnim deliktima mogu podijeliti na multifaktorske, jednofaktorske te na deskriptivne modele i tretmanske teorije (opširnije u Vukota, 2010).

Iako do sada nije utvrđen jedan čimbenik kojim bi se etiološki mogli pojasniti svi seksualni delikti, rezultati istraživanja pokazuju da kombinacija rizičnih odnosno kriminogenih čimbenika može doprinijeti počinjenju seksualnog delikta, kao i na neke specifične spoznaje (Faupel, 2015; Lukšić, 2016):

1. nepovoljne okolnosti tijekom ranog razvoja mogu dovesti do slabog emocionalnog povezivanja s drugim osobama, a što kasnije može dovesti do počinjenja seksualnog delikta
2. seksualno zlostavljanje može biti naučeno ponašanje
3. opetovana izloženost seksualno nasilnoj pornografiji može doprinijeti neprijateljstvu prema ženama, smanjenom suosjećanju i empatiji za žrtve i prihvaćanju fizičkog nasilja prema ženama kao prihvatljivu ponašanju
4. kod počinitelja seksualnih delikata često su prisutne samoopravdavajuće kognitivne distorzije

5. kod tih počinitelja nailazi se na češće prisutne probleme sa samoregulacijom emocija i raspoloženja, kao i s kontrolom impulsa
6. s počinjenjem seksualnih delikata može biti povezana konzumacija alkohola, mentalne bolesti i obiteljsko nasilje.

Mada se općenito vjeruje da su počinitelji seksualnih delikata punoljetni muškarci, u malom postotku (oko 5%) prisutne su i žene, a neki podatci pokazuju da i do 1/3 prijavljenih delikata počine maloljetnici (Beech i Fisher, 2004; Gakhal i Brown, 2011; Mamula, 2011). S obzirom na to da velik postotak tih kaznenih djela zaista čine muškarci, moglo bi se prigovoriti kako uvjerenje da ih čine samo muškarci i nije mit. No, ipak ih ne čine isključivo muškarci, dok postotak žena kod nekih vrsta kaznenih djela, kao na primjer kod seksualnog zlostavljanja djece, može biti i do 10% (Rittossa, 2007, prema Popović, 2018). Dodatno, pitanje je i koliko se zbog takvog mita seksualni delikti počinjeni od žena uopće prepoznaju, prijavljuju i koliko se procesuiraju. Zbog nedostatka istraživanja i nadalje je nepoznato je li seksualno zlostavljanje koje čine žene zaista rijetko, ili se zapravo samo premalo prijavljuje (Gakhal i Brown, 2011).

Istraživanja dosljedno pokazuju da većina počinitelja nije ozbiljno mentalno bolesna (Sorrentino, Brown, Berard i Peretti, 2018), ali da dio njih ima psihičkih poteškoća i poteškoća s ovisnošću (Gordon i Grubin, 2018). Utvrđeno je da mogu biti mlađi i stariji, bez obrazovanja ili visoko educirani, bez zaposlenja ili visoko pozicionirani u društvu, siromašni ili bogati (Vandiver, Braithwaite i Stafford, 2016). Istraživanje koje su na hrvatskom uzorku počinitelja kaznenih djela dječje pornografije proveli Vejmelka, Brkić i Radat (2017) pokazalo je da se radi o obrazovanim počiniteljima (manje od 10% je s nižom stručnom spremom), da su vrlo raznolika radnog statusa i da dolaze iz različitih društvenih slojeva. Analizirajući obilježja seksualnih delikata na štetu djece, Singer i Uzelac (2005, prema Popović, 2018) utvrdili su da je većina počinitelja djeci bila poznata, da je više od polovice počinitelja bilo starije od 30 godina, da je gotovo polovica imala dijagnoze iz psihijatrijskog spektra i da je 32,6% bilo u bračnoj zajednici. Istraživanjem koje je u razdoblju od 2013. do 2018. godine provedeno u Švedskoj, na uzorku osuđenih počinitelja koji su silovali žene, utvrđeno je da se radilo o mlađim počiniteljima, uglavnom samcima, stranog podrijetla, s nižom stopom zaposlenosti. Silovanja su se uglavnom dogodila u privatnom okruženju, pri čemu su žrtve često bile mlađe i poznavale su počinitelja (Stiernströmer i sur., 2020). Elliot, Brown, i Kilcoyne (1995, prema Borhart i Plumm, 2015) su istraživanjem došli do rezultata da je većina počinitelja uključenih u istraživanje zapravo bila u stabilnoj vezi ili u braku. Istraživanje provedeno na uzorku počinitelja tijekom izvršavanja kazne zatvora u Kaznionici u Lepoglavi pokazalo je da su počinitelji najčešće bili u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici i sa završenom osnovnom školom, pri čemu su žrtve najčešće bile maloljetne, a počinitelj je najčešće bio otac, oćuh ili posvojitelj žrtve (Mužinić i sur., 2010). Henshaw, Ogloff i Clough (2015, prema Vejmelka, Brkić i Radat, 2017) naglašavaju da su rezultati više istraživanja pokazali da su počinitelji nerijetko visokofunkcionalni i prihvaćeni u svojim lokalnim zajednicama, kao i da su rjeđe ranije osuđivani od ostalih prijestupnika.

Rezultati istraživanja upozoravaju da je kod „lakših“ seksualnih delikata žrtva počinitelju uglavnom nepoznata osoba, dok je kod teških seksualnih delikata žrtva češće počinitelju bliska ili poznata osoba (Mamula, 2011). Nepoznati počinitelji koji djetetu prilaze na igralištu, u parku i slično čine svega 10 – 30% počinitelja, dok su počinitelji većinom članovi obitelji, rođaci, susjedi i slično (Levenson i sur., 2007, prema Borhart i Plumm, 2015; Odeljan, 2009). Iako se glavnom motivacijom

za počinjenje seksualnih delikata uobičajeno smatra izražena i nezadovoljena želja za seksom, rezultati istraživanja upućuju i na druge motive, primjerice da su kod silovatelja daleko dominantniji motivi kao što su potreba za poštovanjem/ kontrolom/ moći/ dominacijom, smanjenjem stresa, impulzivnošću, neprijateljstvom i osvetom (Borhart i Plumm, 2015).

Posebnu kategoriju počinitelja seksualnih delikata čine počinitelji s pedofiličnim poremećajem, kao specifičnim čimbenikom u okviru seksualnog zlostavljanja djece. Rizik recidiva tih počinitelja u javnosti posebno izaziva osudu i zabrinutost, a zbog svojih obilježja zahtijevaju i specifičan pristup u okviru tretmanskog odgovora. Kod tih počinitelja istraživanja pokazuju sljedeća obilježja (Odeljan, 2009; Rosenberg, 2002, prema Jerković i Maurović, 2004):

1. počinitelji su u oko 90% slučajeva muškarci, najčešće između dvadesetšeste i četrdesete godine, dok je udio maloljetnih počinitelja oko 11%
2. oko trećine čini kaznena djela i na štetu dječaka i na štetu djevojčica, ostatak bira jedan spol
3. 72% navodi emocionalnu usamljenost u djetinjstvu
4. oko 50% je bilo seksualno zlostavljano, 1/3 fizički, 1/5-2/5 i fizički i seksualno zlostavljana
5. 40% njih vidi sebe kao dobre osobe i uvjereni su da su njihove aktivnosti dobre za djecu, da tako doprinose razvoju djece, ili da djeca uživaju u tim aktivnostima.

Za kaznenopravnu politiku i praksu bitno je imati u vidu različita obilježja i različitu motivaciju za počinjenje seksualnih delikata, odnosno različite kriminogene čimbenike koji mogu doprinijeti kriminalnom povratu. Specifična obilježja počinitelja, motivaciju i prethodni odnos počinitelja sa žrtvom svakako bi bilo korisno dodatno istražiti i kod počinitelja sankcioniranih u okviru hrvatskog kaznenopravnog sustava.

KRIMINALNI POVRAT

Uvriježeno je mišljenje u javnosti da svi počinitelji seksualnih delikata recidiviraju, te da je stoga nužno dugotrajno zatvaranje i socijalno isključivanje (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Vandiver, Braithwaite i Stafford, 2016). Istovremeno, istraživanja pokazuju da su stope recidivizma kod seksualnih delikata niže no što se to uobičajeno misli, otprilike između 5% i 15%, ovisno o provedenoj studiji (Levenson, Grady i Leibowitz, 2016; Schultz, 2014). Nadalje, unatoč općem uvjerenju, dokazano je da muškarci koji počinju seksualne delikte ne moraju nužno imati trajne preferencije za takvo ponašanje (Hanson i Morton-Burgon, 2005).

Vezano uz recidivizam tih počinitelja, provedeno je više znanstvenih istraživanja i metaanaliza. Longitudinalna studija tijekom petnaest godina, koju su proveli Bench i Allen (2013, prema Schultz, 2014), na uzorku od 389 osuđenih počinitelja, pokazala je da je 10% počinitelja ponovo počinilo seksualni delikt. Pri tome su identificirana četiri prediktora snažno povezana s recidivom: godina prvog uhićenja, povijest tehničkih kršenja, neuspjeh tretmana i povezanost recidiva i intoksikacije. Kanadska studija (Harris i Hanson, 2004), kojom je istraživana recidivizam, pri čemu su korišteni podatci 10 *follow-up* studija kojima je obuhvaćeno 4724 punoljetnih muških počinitelja, uz analizu recidiva i do 15 godina nakon prve osude, pokazala je da najveći broj (76%) počinitelja nije bio ponovo uhićen zbog sumnje na počinjenje novog seksualnog delikta, to jest studija je pokazala

da je recidivizam tih počinitelja niži no što se to uobičajeno vjeruje. Studija je ujedno pokazala manju vjerojatnost recidiva kod počinitelja koji su seksualni delikt počinili prvi put, u odnosu na one koji su već počinili takav delikt, kao i manju vjerojatnost recidiva nakon pedesete godine života. Dodatno, podatci upućuju na različitu stopu recidivizma kod silovatelja, počinitelja incesta, zlostavljača djevojčica i zlostavljača dječaka, pri čemu češće recidiviraju počinitelji koji kao žrtve biraju dječake i silovatelji. Vandiver, Braithwaite i Stafford (2016, str. 14 i 15) ističu rezultate dviju sveobuhvatnih analiza:

1. prva je provedena 1998. godine, uključila je 61 studiju te 23 393 počinitelja koji su praćeni četiri do pet godina – rezultati su pokazali da u prosjeku recidivira 13,4%, pri čemu nešto više recidiviraju silovatelji (18,9%) u odnosu na zlostavljače djece (12,7%)
2. druga je provedena 2005. godine, uključila je 82 studije i 29 450 počinitelja, iz Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Velike Britanije, Australije, Švedske, Austrije, Francuske, Nizozemske i Danske – počinitelji su praćeni šest godina – rezultati su pokazali da je recidiviralo njih 13,7%.

U objema metaanalizama kao najjači prediktori za recidiv prepoznati su: seksualna devijantnost, kriminalni životni stil, antisocijalna usmjerenost i psihološka neprilagođenost. Hanson i Morton-Burgon (2005) su provedenom metaanalizom studija kojima je istraživan recidivizam kod počinjenja seksualnih delikata glavnim prediktorima također utvrdili devijantne seksualne preferencije i antisocijalnu orijentaciju. Nadalje, utvrdili su da seksualni počinitelji uobičajeno imaju mnogo problema, ali da nisu svi povezani sa seksualnim prijestupima, kao i veću vjerojatnost da će seksualni prijestupnici ponoviti neseksualni, nego seksualni prijestup.

Rezultati istraživanja koje su proveli Kovčo Vukadin, Mesić i Žgela (2016) pokazali su da je manje od 1/3 počinitelja (30,5%) već ranije počinilo kazneno djelo, pri čemu se najčešće radilo o neseksualnim kaznenim djelima. Istražujući obilježja seksualnih delikata na štetu djece, Singer i Uzelac (2005, prema Popović, 2018) utvrdili su da je 19,8% počinitelja već bilo osuđeno za nasilje. Analizom 50 ekspertiza vještačenja seksualnih delikata Goreta, Peko-Čović, Buzina i Majdančić (2004) su utvrdili da najveći broj ispitanika prije nije bio vještačen, dok je u 16% slučajeva već prije bilo provedeno psihijatrijsko vještačenje radi jednakog ili sličnog kaznenog djela. U najvećem broju slučajeva (64%) ispitanici nisu ranije psihijatrijski liječeni.

Važno je napomenuti da u svim istraživanjima i metaanalizama postoji ograda vezana uz činjenicu da mnogi seksualni delikti ostaju neprepoznati i/ili neprijavljeni. Imajući u vidu upravo visoku tamnu brojku, English i suradnici (2000, prema Vandiver, Braithwaite i Stafford, 2016) proveli su posebno zanimljivo istraživanje koristeći poligraf kod 147 počinitelja. Od svih ispitanika samo je jedan bio ponovo uhićen zbog seksualnog delikta, dok je njih 20 potvrdilo ponovno počinjenje takvog delikta nakon prvobitnog uhićenja. Dakle, iako je aproksimativna procjena da 13 – 14% počinitelja seksualnih delikata recidivira, dodatnih 14% moguće nije uhićeno. Ipak, rezultati i tog istraživanja upozoravaju da velik postotak počinitelja ipak ne recidivira. Levenson, Grady i Leibowitz (2016) ističu da samo neki počinitelji predstavljaju dugoročnu i ozbiljnu opasnost za društvo, dok mnogo njih predstavlja daleko manji, ili zaista mali rizik.

Počiniteljima bi stoga trebalo pristupati diferencirano ovisno o tome radi li se o recidivu, ovisno o procjeni rizika te općenito uz uvažavanje rezultata istraživanja vezano uz kriminalni povrat. U

hrvatskoj literaturi nailazi se na vrlo ograničen broj znanstvenih radova u kojima se na hrvatskim uzorcima počinitelja utvrdio postotak kriminalnog povrata, bez istraživanja prediktora za recidiv, dok bi s druge strane rezultati takvih istraživanja bili vrijedan temelj za promišljanje hrvatske kaznene politike i penološke prakse.

MOGUĆNOSTI PENOLOŠKE REHABILITACIJE I SOCIJALNE REINTEGRACIJE

Pozivi javnosti i nevladina sektora prema što strožem kažnjavanju i socijalnom isključivanju počinitelja seksualnih delikata mogu upućivati na nedovoljnu informiranost o penološkim rehabilitacijskim intervencijama, ali i na nepovjerenje u učinkovitost takvih intervencija. Činjenica je da rehabilitacijski programi u smislu prevencije kriminalnog povrata pokazuju različite razine učinkovitosti (Mews, Di Bella i Purver, 2017). Primjerice, Dennis i sur. (2012) nisu uspjeli dokazati učinkovitost samo psiholoških intervencija na recidivizam kod počinitelja seksualnih delikata. Štoviše, istaknuli su da je društvo namamljeno u lažni osjećaj sigurnosti i da je rizik od kriminalnog povrata reducirana, nakon što je počinitelj uključen u tretman. S druge strane, kanadska studija koja je metaanalizom obuhvatila više od 9000 počinitelja seksualnih delikata, pokazala je kriminalni povrat od 9,9% kod počinitelja koji su bili obuhvaćeni rehabilitacijskim programima, dok je kod počinitelja koji nisu bili obuhvaćeni takvim programima, povrat bio 17,3% (Hanson i sur., 2002). Nadalje, metaanaliza kojom su analizirani rezultati 69 studija (N = 22 000) pokazala je da je recidiviralo 37% manje počinitelja koji su bili obuhvaćeni tretmanskim programima, u odnosu na one kod kojih se ti programi nisu provodili (Lösel i Schmucker, 2005).

U hrvatskom se zatvorskom sustavu od 2005. godine za počinitelje seksualnih delikata provodi poseban tretmanski program Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja (PRIKIP) (Morić, 2017; Mužinić i Vukota, 2010). Poseban tretmanski program za te počinitelje osmišljen je i u probacijskoj službi 2016. godine (Ministarstvo pravosuđa, 2017). U hrvatskoj literaturi se zasad ne nalaze prezentirani pokazatelji učinkovitosti tih programa, kao ni rezultati učinkovitosti drugih programa koji bi se prema ovim počiniteljima u Hrvatskoj provodili u zajednici. Potrebno je imati u vidu da učinkovitost rehabilitacijskih programa ovisi o nizu čimbenika, primjerice o znanstvenoj utemeljenosti programa, uvjetima u kojima se programi provode, kvaliteti provedbe i kompetencijama stručnjaka koji ih provode. Istovremeno, na rezultate evaluacije može utjecati i sama kvaliteta procjene, pri čemu kvalitetna procjena može ukazati i na mogućnosti poboljšanja učinkovitosti intervencija. Među znanstvenicima je općepriputno slaganje o postojanju jasne potrebe za visokokvalitetnim evaluacijama programa i intervencija i njihovu unapređivanju u skladu s rezultatima istraživanja. Dosadašnjim istraživanjima već su prepoznati određeni elementi koji značajno doprinose učinkovitosti programa i intervencija (Jerković i Maurović, 2004; Maloić, 2021; Mews, Di Bella i Purver, 2017; Yates, 2009):

1. nužna je individualna procjena rizika i kriminogenih potreba, kombinacijom aktuarskog i kliničkog pristupa
2. intervencije trebaju biti usklađene s razinom rizika koju predstavlja počinitelj, kriminogenim potrebama i individualnim obilježjima počinitelja

3. veća se učinkovitost postiže kombinacijom rehabilitacijskih intervencija i intervencija usmjerenih na ograničavanje / nadzor
4. uz holistički pristup, potrebno je osigurati podršku u zajednici u smjeru učinkovite socijalne reintegracije.

Da se reakcija društva ne mora uvijek odnositi samo na zahtjeve za kažnjavanjem, pokazuju i reintegracijske inicijative koje svoje korijene imaju u vjerskim organizacijama u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, tzv. krugovi podrške (engl. *Circles of Support*), kojima se počiniteljima osigurava podržavajući krug ljudi iz lokalne zajednice (Kemshall i McIvor, 2004; Joldersma, 2016; Nugent i Pitts, 2009). Budući da su mnogi počinitelji zapravo socijalno izolirani, krugovima podrške im se osigurava podrška u zajednici tijekom sankcija ili nakon povratka u zajednicu iz zatvora. Na taj je način uključena zajednica, počinitelj ima podršku i smanjuje se vjerojatnost recidiva.

U svrhu osiguravanja socijalne podrške, javnost je potrebno kontinuirano informirati o potencijalima rehabilitacijskih programa i senzibilizirati za poteškoće s kojima se počinitelji susreću u procesu socijalne reintegracije. Iako u Hrvatskoj nema javnih objava identiteta i adresa počinitelja kao u nekim državama, a što inače značajno otežava socijalnu reintegraciju počinitelja, svejedno je za očekivati stigmatizaciju u lokalnoj zajednici. Svakako bi bilo korisno istražiti s kojim se specifičnim izazovima u socijalnoj reintegraciji susreću ti počinitelji i njihove obitelji u hrvatskom okruženju.

SUVREMENI TRENDOVI I INTERVENCIJE U SANKCIONIRANJU POČINITELJA

S obzirom na sve glasnije zahtjeve hrvatske javnosti za pooštavanjem kaznenih politika i što punitivnijim odgovorom na počinjene seksualne delikte, postavlja se pitanje opravdanosti takvih zahtjeva, ali i učinkovitosti punitivnih intervencija na kriminalni povrat. Suvremeni su trendovi u sankcioniranju počinitelja, u anglosaksonskim, ali i drugim državama, u velikoj mjeri već usmjereni na njihovo zatvaranje i/ili socijalno isključivanje, što dovodi do sve veće zabrinutosti znanstvenika i stručnjaka u tim zemljama (Kemshall i McIvor, 2004; Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Sparks, 2021).

Kod izbora načina postupanja s počiniteljima ključan bi kriterij trebala biti znanstveno utvrđena učinkovitost pojedinih programa i intervencija, pri čemu je osim o željenima, potrebno voditi računa i o mogućim negativnim učincima. S tog je stajališta potrebno razmotriti i popularne inozemne trendove i intervencije, navedene u Tablici 3.

Tablica 3. Aktualni trendovi i intervencije u postupanju s počiniteljima seksualnih delikata (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Levenson, Grady i Leibowitz, 2016; Levenson i Tewksbury, 2009; Mallion, Wood i Mallion, 2020; Maloić, 2021; McAlinden, 2016; Schultz, 2014; Sparks, 2021; Wilson i Yates, 2009)

SUVREMENI TRENDovi I INTERVENCIJE	UČINKOVITOST	NEŽELJENI UČINCI	PREPORUKE
<p>1. Socijalno izoliranje, učestalije zatvaranje i dulje kazne</p> <p>2. Ograničenja vezana uz mjesto stanovanja i zabrana približavanja određenim lokacijama</p> <p>3. Javni registar i obavještanje zajednice u kojoj počinitelj živi</p> <p>4. Intenzivan nadzor i elektroničko praćenje</p> <p>5. Sigurnosno preventivno zatvaranje i preventivni nadzor nakon punog izvršenja kazne zatvora.</p>	<p>– rezultati istraživanja upozoravaju da kaznene politike, koje u većoj mjeri uključuju zatvaranje i ograničavanje, mogu imati pozitivan učinak na kriminalni povratak kod visokorizičnih počinitelja seksualnih delikata</p> <p>– ograničenja vezana uz stanovanje pokazala su se nužnima kod pojedinih nasilnih počinitelja seksualnih delikata</p> <p>– za opasne počinitelje s poviješću vrbovanja djece zabrana približavanja primjerice parkovima i školama dokazano može biti korisna, naročito u kombinaciji s GPS uređajima za praćenje</p> <p>– sigurnosno preventivno zatvaranje i sigurnosni nadzor nakon punog izvršenja kazne zatvora se, za zaista visokorizične odnosno opasne počinitelje, pokazuje opravdanim i nužnim</p> <p>– učinkovitost se ne pokazuje jednako punitivno postupanje prema svim počiniteljima, jer tamo gdje nije potrebno, može nanijeti štetu i pridonijeti recidivu</p> <p>– istraživanja općenito nisu pokazala pozitivne učinke samo restrikcija, to jest nisu zamijećeni niti su utvrđeni dokazi o značajnijem učinku na pad broja seksualnih delikata.</p>	<p>– dio registriranih počinitelja javnom objavom postaje žrtvom imovinskih delikata (npr. oštećivanje stambenog objekta), određeni postotak počinitelja postaje i žrtvom fizičkog nasilja</p> <p>– članovi obitelji koji žive s registriranim seksualnim počiniteljem nerijetko su izloženi prijetnjama i različitim oblicima uznemiravanja od strane susjeda pa i različitim vrstama napada</p> <p>– djeca tih počinitelja izložena su stigmatizaciji, uz emocionalna stanja koja uključuju depresiju, anksioznost, strah, ili ljutnju</p> <p>– zbog zabrana stanovanja u blizini vrtića, škola, parkova, dječjih igrališta, autobusnih stanica počinitelji teško pronalaze bilo kakav smještaj</p> <p>– zbog obveze udaljenosti od određenih lokacija najčešće ne mogu živjeti u gradskim sredinama te moraju seliti u manje naseljena mjesta, daleko od usluga koje trebaju, uz reduciranje tretmanskih mogućnosti i podrške obitelji</p> <p>– financijski je, ali i emocionalno opterećujuće preseliti se u novo nepoznato područje, daleko od prijatelja i obitelji – rezultati istraživanja pokazuju da kombinacija registracije i obavještanja javnosti mogu povećati stopu kriminalnog povrata</p> <p>– intenzivni načini praćenja mogu trošiti znatne javne resurse (financijske, ljudske itd.) i istovremeno nepotrebno destabilizirati neke počinitelje</p> <p>– upozorava se na velike troškove registracije i praćenja svih počinitelja seksualnih delikata, dok bi se dio tih sredstava mogao uložiti u pomoć i podršku žrtvama te na učinkovitije načine postupanja s počiniteljima.</p>	<p>– razvoj i implementaciju zakonskih propisa temeljiti na rezultatima znanstvenih istraživanja</p> <p>– pomno razmotriti potrebu ograničenja vezanu uz stanovanje u svakom pojedinom slučaju</p> <p>– duljinu registracije određivati u skladu s rezultatima longitudinalnih istraživanja, te individualno temeljem aktuarskih instrumenata i kliničke procjene</p> <p>– postupanje u skladu s individualnim kriminogenim potrebama i procijenjenoj razini rizika</p> <p>– primjena modela dokazane učinkovitosti kao što su model Rizik-potreba-responzivnost (engl. <i>Risk-Need-Responsitivity – RNR</i>) i Model dobrih života (engl. <i>Good Lives model – GLM</i>)</p> <p>– počinitelje je potrebno percipirati kao cjelovite osobe, s fokusom na ključnim životnim područjima kao što su obitelj, zaposlenje, zajednica, osobna dobrobit, interesi i sadržaji slobodnog vremena.</p>

Možemo vidjeti da punitivniji pristup, odnosno intervencije usmjerene na zatvaranje i ograničenja, pozitivan učinak ponajprije pokazuju kod visokorizičnih odnosno opasnih počinitelja seksualnih delikata, te kod počinitelja s poviješću vrbovanja djece. Kod drugih počinitelja takav pristup nije polučio značajnije učinke na smanjenje kriminalnog povrata. U radu s počiniteljima nužno je štititi društvo, ali i postupati na načine kojima će se u najmanje potrebnoj mjeri ugrožavati mogućnosti njihove socijalne reintegracije. U tom smislu, intervencije koje dovode do smanjivanja mogućnosti stanovanja, zapošljavanja i socijalne podrške, trebalo bi primjenjivati samo kada je to apsolutno nužno.

U Hrvatskoj je takozvani „registar pedofila“ kao institut prvi put stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine putem Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznene evidencije i rehabilitacije (Martinić, 2013). Ne radi se o javnom registru što se može ocijeniti pozitivnim, imajući u vidu moguće posljedice štete javne objave. U literaturi se zasad ne nalazi radova i istraživanja o učinku tog instituta na smanjenje kriminalnog povrata u Hrvatskoj, što bi bilo vrijedno istražiti.

Iako javnost i zakonodavci, pa i profesionalci koji rade u kaznenopravnom sustavu, često podržavaju punitivnost i izoliranje tih počinitelja u okviru kaznenih politika, znanstvenici ostaju skeptični vezano uz potencijale isključivo takvih načina da se zaštite djeca i potencijalne odrasle žrtve (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Sparks, 2021). Smatraju da se radi o pristupu koji je u prvom redu posljedica emocionalnih odgovora na zaista teška i rijetka kaznena djela, a ne rezultata objektivnih znanstvenih istraživanja, te da se punitivnim pristupom zapravo daje lažna sigurnost građanima (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007). Levenson, Grady i Leibowitz (2016) ističu da recidiv može postati izvjestan, ako normalan život počinitelja u zajednici postane nemogućim, zbog neadekvatne reakcije zajednice opterećene mitovima i stereotipima, a bez rehabilitacijskih i reintegracijskih sadržaja.

Analizom literature jasno je da u Hrvatskoj postoji opći trend pooštavanja kaznene politike, naročito od 2004. godine, a za što se jednim od razloga navode i rezultati ispitivanja javnog mnijenja, koji su pokazali da javnost izrečene kazne smatra preblagima (Damjanović i Butorac, 2006; Maloić, 2013; Veić, 2016). Nakon što je još bio na snazi Kazneni zakon (110/97, 143/12) pooštrena je kazna za silovanje i uvedeno je novo kazneno djelo „dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži“ (Mamula, 2011), stupanjem na snagu novog, aktualno vrijedećeg Kaznenog zakona² 2013. godine, seksualni su delikti podvrgnuti značajnim promjenama (opširnije Ritossa, 2014). Samo se po sebi nameće pitanje potrebe pooštavanja hrvatskih zakona, imajući u vidu da značajniji porast broja seksualnih delikata nije registriran. Nadalje, rezultati istraživanja koja su proveli Vejmelka, Brkić i Radat (2017) i Rittossa (2018) zapravo upozoravaju na sudsku praksu skloniju blagom kažnjavanju tih počinitelja, uz tendenciju izricanja kazni u donjoj polovini zakonskih raspona i izricanju minimalne kazne zatvora, koja se potom zamjenjuje radom za opće dobro. Također, iako je hrvatski zakonodavac aktualno važećim Kaznenim zakonom predvidio mogućnost preventivnog zaštitnog nadzora nakon punog izvršenja kazne zatvora za počinitelje seksualnih delikata, ta se mjera u sudskoj praksi gotovo i ne primjenjuje (Maloić, 2021).

Situacija u kojoj hrvatski zakoni postaju sve represivnijima, a javnost istovremeno sve glasnije traži strože kazne, poziva na promišljanja i istraživanja. U tom bi smjeru svakako trebalo dodatno istražiti kaznenu politiku hrvatskih sudova. Činjenica je da već postoje radovi koji upućuju na tendenciju hrvatskog zakonodavca prema zaoštavanju kaznene politike pod utjecajem javnog mnijenja, ali i na potencijalni raskorak između zakonske i sudske politike kažnjavanja (Grozđanić, Sršen i Rittossa, 2004; Maloić, 2013). Kada govorimo o počiniteljima seksualnih delikata, moguće je da se zaista radi o blagoj sudskoj praksi, ali je moguće i da se zapravo radi o prestrogim kaznenim okvirima. Nadalje, bilo bi potrebno istražiti i koliko se u hrvatskoj praksi zaista primjenjuju zabrane koje potom donose i ograničenja vezana uz stanovanja, s obzirom da zakonska mogućnost određivanja takvih zabrana postoji. Važno bi bilo istražiti i učinkovitost rada za opće dobro kod tih počinitelja

² NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21

u smislu redukcije kriminalnog povrata, imajući u vidu dokazane kriminogene čimbenike na koje se upozorava kod tih počinitelja, a na koje ovom sankcijom u okviru hrvatskog kaznenopravnog sustava moguće izostaje adekvatan penološko-rehabilitacijski odgovor.

U osmišljavanju hrvatske kaznene politike nedvojbeno treba uzeti u obzir suvremene penološke trendove i intervencije, ali uz razmatranje znanstvenih dokaza njihove učinkovitosti i ponuđenih preporuka. Pri tome je rezultate inozemnih istraživanja učinkovitosti potrebno potkrijepiti i hrvatskim istraživanjima na hrvatskoj populaciji počinitelja seksualnih delikata.

ZNAČAJ INFORMIRANJA I EDUKACIJE

Mitovi i stereotipi mogu imati značajan utjecaj na postupanje društva s počiniteljima seksualnih delikata i na kriminalni povrat. Rogers, Hirst i Davies (2011, prema Hancock, 2018) utvrdili su da negativnim stavovima prema tim počiniteljima mogu doprinijeti različiti čimbenici, uključujući stereotipe i mitove, rodne uloge i medije. Corabian i Hogan (2012) temeljem provedene studije došli su do zaključka da mediji prikazuju počinitelje seksualnih delikata na negativan način, da takav način medijskog prikazivanja utječe na stavove javnosti prema počiniteljima te da takvo prikazivanje ima štetan učinak na više specifičnih reintegracijskih čimbenika, kao što su stanovanje, zaposlenje, odnosi i pristup različitim oblicima socijalne podrške. Istovremeno, društvo bi u svrhu prevencije kriminalnog povrata zapravo trebalo biti spremno počinitelju pružiti priliku za reintegraciju u zajednicu, na način kojim ga se usmjerava i ohrabruje na prestanak činjenja kaznenih djela, i uz zakonsku regulativu kojom se navedeno potiče (Gakhal i Brown, 2011).

Rezultati istraživanja upozoravaju na posebnu odbojnost društva prema počiniteljima seksualnih delikata. Dvije studije provedene u Kanadi (Corabian, 2016), jedna na uzorku 333 studenata dodiplomskog studija, druga na reprezentativnom uzorku 1008 Kanađana, pokazale su negativne osjećaje većine ispitanika prema počiniteljima seksualnih delikata, uz posebno jaku odbojnost prema mogućem kontaktu sa zlostavljačem djece. Čak se i u zatvoreničkoj populaciji počinitelji seksualnih delikata, a naročito počinitelji seksualnog zlostavljanja djece, nalaze na samom dnu hijerarhije i nerijetko su izloženi različitim oblicima viktimizacije (Sparks, 2021). Ističe se i da je percepcija tih počinitelja kod zatvorskog osoblja često jednako negativna kao i kod zatvorenika (Akerstrom, 1986, prema Ware, Hart i Fragaki, 2008).

Sanghara i Wilson (2010) istraživali su prisutnost stereotipa kod 60 profesionalaca koji su provodili tretman seksualnih počinitelja te kod 71 nastavnika u školi. Istraživanje je pokazalo manju prisutnost stereotipa kod iskusnih profesionalaca i pozitivnije stavove prema počiniteljima, uz više znanja vezano uz zlostavljanje djece nego kod nastavnika. Marshall (1996, prema Borhart i Plumm, 2015) je istraživao percepciju počinitelja seksualnih delikata od strane profesionalaca koji rade s počiniteljima i studenata dodiplomskog studija, utvrdivši kod studenata više stereotipa, dok su profesionalci bili daleko bliže objektivnim karakteristikama počinitelja. Roselli i Jeglic (2017) su proveli istraživanje na uzorku od 559 studenata dodiplomskog studija, utvrdivši da su znanje o počiniteljima seksualnih delikata i konzervativna uvjerenja značajno povezani sa stavovima prema počiniteljima, to jest studenti koji su imali najkonzervativnija uvjerenja i najmanje znanja imali su i negativniju percepciju prema počiniteljima. Već su ranije u radu spomenuta i druga istraživanja

koja ukazuju da bolja educiranost doprinosi i konstruktivnijim stavovima prema tim počiniteljima (Hogue, 1993, prema Gakhal i Brown, 2011; Gakhal i Brown, 2011).

S druge strane, više je istraživanja pokazalo da profesionalci mogu imati jednako negativan stav prema tim počiniteljima kao i javnost jer na njih utječu isti čimbenici (Hancock, 2019). Istovremeno, empirijska istraživanja sve češće upozoravaju na važnost osoblja i kvalitete njihove interakcije s počiniteljima seksualnih delikata (Ware, Hart i Fragaki, 2008). Istraživanja pokazuju da su primjerice pozitivni stavovi zatvorskih službenika ključni za promjenu kod tih počinitelja prije otpusta, a da stereotipna uvjerenja imaju negativan učinak na adaptaciju na zatvorske uvjete i na motivaciju za tretman (Ware, Hart i Fragaki, 2008). Nadalje, provedenom studijom Hancock (2019) je utvrdila da se profesionalci s jedne strane bore s predrasudama i negativnom vlastitom percepcijom tih počinitelja (uz osjećaje ljutnje i gađenja), a s druge strane s profesionalnom obvezom da s njima rade. U okviru analize rezultata provedenog istraživanja, Ware, Hart i Fragaki (2008) ističu kako je 68% zatvorskih službenika izjavilo da žele dodatnu edukaciju o radu s počiniteljima seksualnih delikata, dok je samo 12,3% smatralo da su zadovoljavajuće educirani. Rezultati istraživanja stavova hrvatskih stručnjaka prema seksualnom zlostavljanju djece (253 stručnjaka, socijalnih radnika, psihologa, defektologa, učitelja, liječnika školske medicine i pravnika) pokazali su da oko ¼ njih svoje znanje procjenjuje izrazito manjkavim, pri čemu liječnici školske medicine češće svoje znanje procjenjuju slabijim, srednjim socijalni radnici, a dobrim psiholozi (Sladović, 1999). Na istraživanja, specifično vezano uz znanje o počiniteljima, seksualnih delikata ne nailazi se u hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi.

King (2019) naglašava da rezultati istraživanja glavnim prediktorom inzistiranja javnosti na strogo kažnjavanju pokazuju pogrešnu odnosno nedovoljnu informiranost. Ističe da takvi rezultati jasno upozoravaju na potrebu edukacijskih napora da bi se prevladale zablude. Istraživanja su pokazala da se izloženošću točnim informacijama može olakšati promjene stavova o važnim socijalnim pitanjima (Cochran i Chamlin, 2005, prema Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007), te da edukacijski napori o stvarnim karakteristikama počinitelja seksualnih delikata imaju učinak (Borhart i Plumm, 2015). Kleban i Jeglič (2011) provedenim istraživanjem potvrdile su da se psihoedukacijskim intervencijama može utjecati na stereotipe povezane s počiniteljima seksualnih delikata i mijenjati stavove javnosti. Premda se upozorava na potrebu dodatnih istraživanja, rezultati više studija impliciraju da stavovi stručnjaka imaju značajan učinak na tijek i završetak tretmanskih programa, reintegraciju počinitelja u društvo i kriminalni povrat (Hancock, 2019). Istraživanja općenito pokazuju da edukacija stručnjaka doprinosi povećanju osjećaja sigurnosti i kompetentnosti za rad s tim počiniteljima, kao i pozitivnijim stavovima prema mogućnosti njihove rehabilitacije (Hancock, 2019).

Potrebno je svakako imati u vidu da mediji imaju sve veći utjecaj na stavove javnosti, da mogu utjecati i na stručnjake koji rade s počiniteljima seksualnih delikata, ako izostane adekvatna edukacija, odnosno cjeloživotno učenje u skladu sa suvremenim spoznajama. Stoga su nužni napori usmjereni na osvještavanje mitova i stereotipa te negativnih učinaka postupanja temeljem stereotipnog pristupa i pogrešnih predodžbi na suzbijanje recidivizma. Prije svega je putem medija i edukacijskim programima važno ponuditi stvarne činjenice i točne statističke podatke iz relevantnih izvora, uz rezultate istraživanja. Korisnima su se pokazale informacije o stereotipima povezanim s počiniteljima seksualnih delikata, vrstama kaznenih djela, stopi recidivizma, prednostima tretmana i reintegracije u društvo (Kleban i Jeglic, 2011). Umjesto mitova i senzacionalističkog pristupa, za društvo

bi bile puno korisnije i točnije informacije o heterogenosti počinitelja kaznenih djela, znakovima i simptomima seksualnog zlostavljanja i uobičajenim tipovima ponašanja kojima se koriste počinitelji seksualnih delikata da bi se približili žrtvi, koristeći svoj odnos sa žrtvom (poznanstvo, obiteljski odnos, susjedski, prijateljski i sl.), povjerenje ili autoritet (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007).

U literaturi se posebno ističe da su specijalistička znanja o seksualnim deliktima i počiniteljima ključna za učinkovit odgovor kaznenopravnog sustava na seksualne delikte (Australian Institute of Family Studies Victoria Police, 2017). Stoga bi dodatnu specijalističku edukaciju bilo potrebno učiniti dostupnom svim razinama kaznenopravnog sustava. Navedeno je posebno važno osigurati za sve osobe s profesionalnom obvezom rada s tim počiniteljima.

ZAKLJUČAK

U radu su pregledom inozemne literature istraženi i predočeni neki od najvažnijih mitova i stereotipa povezanih sa seksualnim deliktima i počiniteljima. Upozoreno je na njihove moguće učinke na postupanje s počiniteljima, a time i na prevenciju recidivizma, uz naglašavanje i argumentiranje nužnosti edukacijskih napora u njihovu prevladavanju, kao i na potrebu utjecaja na medije.

Važno je imati u vidu da prezentiranje točnih i relevantnih podataka te rezultata istraživanja može doprinijeti objektivnijoj percepciji javnosti o seksualnim deliktima i počiniteljima, povećanju društvene svijesti o stvarnim problemima povezanim s prevencijom kriminalnog povrata, optimalnijem korištenju resursima, uz učinkovitije intervencije i kvalitetniju prevenciju povrata. Pristupe i intervencije potrebno je birati u skladu s empirijskim dokazima njihove učinkovitosti, a ne emocionalnom naboju, „zdravoj logici“ i njihovoj popularnosti. Postupanje temeljem mitova i stereotipa često vodi prema diskriminaciji, a u ovom slučaju može dovesti i do neučinkovitoga pa i štetnog postupanja prema počiniteljima. Osim o željenima, potrebno je voditi računa i o dokazanim neželjenim učincima. Provedena znanstvena istraživanja nisu potvrdila značajniju učinkovitost sve popularnijih, isključivo punitivnih načina sankcioniranja počinitelja seksualnih delikata, odnosno jednoobraznih intervencija usmjerenih na njihovo strogo kažnjavanje, ograničavanje i socijalno isključivanje. Naprotiv, ovakvo je postupanje dovelo do niza negativnih učinaka i za počinitelje i za njihove obitelji, koji zapravo mogu doprinijeti kriminalnom povratu. Potreba se i učinkovitost ovakvih pristupa pokazuje tek kod visokorizičnih počinitelja, počinitelja sklonih vrbovanju djece i onih kod kojih rehabilitacijski programi ne dovode do željenih rezultata.

Inozemna iskustva i rezultate istraživanja svakako bi trebalo uzeti u obzir prilikom daljnjeg osmišljavanja hrvatske kaznene politike i kaznenopravne prakse, naročito zbog sve učestalijih poziva za strožim kažnjavanjem tih počinitelja i na uočenu tendenciju pooštavanja hrvatske kaznene politike. Problematika je penološke rehabilitacije tih počinitelja izrazito složena, međutim u usporedbi sa zastrašivanjem i društvenim izoliranjem kao dominantnim rakursom, rehabilitacijski je pristup daleko učinkovitiji i s daleko više potencijala za povećanje učinkovitosti. Općenito uzevši, učinkoviti rehabilitacijski rad s počiniteljima usmjeren na njihovu socijalnu reintegraciju ujedno predstavlja i najdugoročniju zaštitu društva. Slijedom svega navedenog u radu, a u svrhu što učinkovitijeg postupanja s počiniteljima i prevencije kriminalnog povrata, nužno je:

1. upozoravati na neutemeljenost mitova i stereotipa, prezentiranjem i promoviranjem objektivnih statističkih podataka i rezultata znanstvenih istraživanja medijskim prezentacijama i edukacijom stručnjaka
2. osvještavati neučinkovitost i potencijalne štete izbora načina kažnjavanja koji se temelje samo na emocionalnom odgovoru i jednoobraznom postupanju prema svim počiniteljima seksualnih delikata, odnosno isključivo na njihovu zatvaranju i socijalnom isključivanju
3. usmjeravati prema znanstveno utemeljenom postupanju prema počiniteljima seksualnih delikata, te u skladu s individualnim rizikom kojeg predstavlja pojedini počinitelj
4. osvještavati značaj učinkovitog odgovora na kriminogene potrebe tih počinitelja u svrhu prevencije kriminalnog povrata i zaštite žrtava
5. uz diferenciran pristup počiniteljima, razvijati, evaluirati i unapređivati institucionalne i izvaninstitucionalne penološke programe usmjerene na rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju.

U radu su stoga preporučena i neka važna istraživanja (npr. medijskog izvještavanja o počiniteljima tih kaznenih djela, zastupljenosti mitova i stereotipa u javnosti i kod stručnjaka, prediktora za kriminalni povrat i specifičnih izazova socijalne reintegracije) koja bi bilo uputno provesti u Hrvatskoj, imajući u vidu specifičnosti problematike i sociokulturne razlike među državama. Pri tome bi istraživanja provedena u hrvatskom kontekstu, uz rezultate inozemnih istraživanja, bili dodatni argument u edukacijskim naporima i komunikaciji s medijima i u medijima, kao i u osmišljavanju hrvatske kaznene politike. Potrebno je svakako uvažavati inozemnu praksu, ali je nužno u obzir uzeti i znanstvenu evaluaciju te prakse, uz izbor dokazano učinkovitih intervencija i uz njihovu prilagodbu autohtonim hrvatskim uvjetima, u skladu s rezultatima hrvatskih istraživanja. Jedino je u tom okviru uputno slijediti inozemne penološke trendove postupanja s počiniteljima seksualnih delikata.

LITERATURA

- Australian Institute of Family Studies Victoria Police (2017). Challenging misconceptions about sexual offending: creating an evidence-based resource for police and legal practitioners. Melbourne: Australian Institute of Family Studies. Preuzeto s: <https://apo.org.au/node/107216> (30.11.2021).
- Beech, A. R. i Fisher, D. (2004). Treatment of Sex Offenders in the UK in Prison and Probation Settings. U H. Kemshall i G. McIvor (ur.), *Managing Sex Offender Risk. Research Highlights in Social Work* 46 (str. 137-164). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Borhart, H. M. i Plumm, K. M. (2015). The effects of sex offender stereotypes on potential juror beliefs about conviction, victim blame and perceptions of offender mental stability. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 11(3), 217-219.
- Corăbian, G. (2017). Working towards desistance: Canadian public's attitudes towards sex offenders, sex offender treatment, and policy. University of Saskatchewan. Preuzeto s: <https://harvest.usask.ca/bitstream/handle/10388/7352/CORABIAN-DISSERTATION-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (25.2.2021).
- Corabian, G. i Hogan, N. (2012). Collateral Effects of the Media on Sex Offender Reintegration: Perceptions of Sex Offenders, Professionals, and the Lay Public. *Sexual Offender Treatment*, 7(2), 10.

- Damjanović, I. i Butorac, K. (2006). Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 657-684.
- Doležal, D. i Jovanović, E. (2020). Identifying Criminal Career Patterns of Sex Offenders. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/344690078_Identifying_Criminal_Career_Patterns_of_Sex_Offenders/references (12.1.2020).
- Državni zavod za statistiku RH (2015). Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2014. Preuzeto s: <http://digarhiv.gov.hr/arhiva/42/51915/SI-1551.pdf> (18.08.2021).
- Državni zavod za statistiku RH (2017). Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2016. Preuzeto s: <http://digarhiv.gov.hr/arhiva/42/51915/SI-1605.pdf> (18.08.2021).
- Državni zavod za statistiku RH (2020). Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2019. Preuzeto s: http://digarhiv.gov.hr/arhiva/42/51915/DZSSI-1671_Punoljetni%20po%20nitelji%20kaznenih%20djela%20prijave%20optu%20zbe%20i%20osude%20u%20...pdf (18.08.2021).
- Faupel, M. S. W. (2015). *Etiology of Adult Sexual Offending*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice.
- Gakhal, B. K. i Brown, S. J. (2011). A Comparison of the general public's, forensic professionals' and students' attitudes towards female sex offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 17(1), 105-116. <http://dx.doi.org/10.1080/13552600.2010.540678>
- Getoš Kalac, A. i Karlović, R. (2014). Kriminologija i pogibeljni kriminal u Hrvatskoj i u globalnom kontekstu – stanje jučer, danas i sutra. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64(5-6), 1121-1145.
- Golomejić, K. (2020). *Seksualni delikti na štetu djece*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Gordon, H. i Grubin, D. (2004). Psychiatric aspects of the assessment and treatment of sex offenders. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10(1), 73 – 80. <https://doi.org/10.1192/apt.10.1.73>
- Goreta, M., Peko-Čović, I., Buzina, N. i Majdančić, Ž. (2004). Aktualna pitanja forenzičko-psihijatrijskih vještačenja seksualnih delinkvenata. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11(1), 201-216.
- Grozđanić, V., Sršen, Z. i Rittossa, D. (2004). Kaznena politika općinskih sudova na području Županijskog suda u Rijeci. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11(2), 567-608.
- Harris, A. J. R. i Hanson, R. K. (2004). *Sex offender recidivism: A simple question (No. 2004-03)*. Ottawa: Public Safety and Emergency Preparedness Canada.
- Hancock, V. (2019). *Clinicians' Attitudes Toward Sex Offender Treatment*. Doctoral dissertation. SAD: Walden University. Preuzeto s: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=9077&context=dissertations> (28.11.2021).
- Hanson, R. K., Gordon, A., Harris, A. J. R., Marques, J. K., Murphy, W., Quinsey, V. L. i Seto, M. C. (2002). First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of psychological treatment for sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14(2), 169-194. <https://doi.org/10.1023/A:1014624315814>
- Hanson, R. K. i Morton-Bourgon, K. E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: a meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1154 – 1163.
- Jerković, D. i Maurović, I. (2004). Tretman pedofila. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12(1), 95-106.

- Joldersma, C. (2016). Developments in prison and probation practice. *EuroVista*, 4(2). Preuzeto s: <http://www.euro-vista.org/wp-content/uploads/2016/12/Developments-in-prison-and-probation-practice-FINAL.pdf> (11.9.2018).
- Juričić, T. (2020). *Mediji i kriminalitet u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Kamenov, Ž., Ljubin, T. i Vurnek, M. (2004). Mjerenje stavova prema žrtvama silovanja: Modifikacija Fieldove skale stavova prema silovanju. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 271-288.
- Kemshall, H. i Mclvor, G. (2004). Sex Offenders: Policy and Legislative Developments. U H. Kemshall i G. Mclvor (ur.), *Managing Sex Offender Risk. Research Highlights in Social Work*, 46 (str. 7-22). London: Jessica Kingsley Publishers.
- King, L. L. (2019). Perceptions About Sexual Offenses: Misconceptions, Punitiveness, and Public Sentiment. *Criminal Justice Policy Review*, 30(2), 223–253. <https://doi.org/10.1177/0887403416660150>
- Kleban, H. i Jeglic, E. (2011). Dispelling the myths: Can psychoeducation change public attitudes towards sex offenders? *Journal of Sexual Aggression*, 18, 179-193. <https://doi.org/10.1080/13552600.2011.552795>
- Kovčo Vukadin, I., Mesić, J. i Žgela, V. (2018). Characteristics of child sexual abuse cases reported to the Croatian police. Preuzeto s: <https://www.bib.irb.hr/> (28.11.2021).
- Kovčo Vukadin, I., Žgela, V. i Mesić, J. (2016). Gender differences in sexual victimisation. *Revija za kriminalistiku i kriminologiju*, 67(4), 389-403.
- Levenson, J. S., Brannon, Y. N., Fortney, T. i Baker, J. (2007). Public Perceptions About Sex Offenders and Community Protection Policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7(1), 1—25. <https://doi.org/10.1111/j.1530-2415.2007.00119.x>
- Levenson, J. S. i Tewksbury, R. (2009). Collateral Damage: Family Members of Registered Sex Offenders. *American Journal of Criminal Justice*, 34(1), 54-68. <https://doi.org/10.1007/s12103-008-9055-x>
- Levenson, J. S., Grady, M. D. i Leibowitz, G. (2016). Grand Challenges: Social justice and the need for evidence-based sex offender registry reform. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 43(2), 3–38.
- Luca-Mrđen, J. (2005). Adolescent seksualni nasilnik. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 131-144.
- Lukšić, M. (2016). *Obilježja počinitelja seksualnih delikata*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Lösel, F. i Schmucker, M. (2005). The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 1(1), 117-146. <https://doi.org/10.1007/s11292-004-6466-7>
- Ljubin, T. (2004). Utjecaj spola na formiranje impresije o žrtvi silovanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12(1), 13-18.
- Ljubin, T. i Kamenov, Ž. (2004). Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studijskom usmjerenju. *Socijalna psihijatrija*, 32(2), 58-65.
- Mallion, J. S., Wood, J. L. i Mallion, A. (2020). Systematic review of 'Good Lives' assumptions and interventions. *Aggression and Violent Behavior*, 55, 101510. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101510>

- Maloić, S. (2013). Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, su-
sjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala. *Kriminologija i socijalna integracija*,
21(2), 31-44.
- Maloić, S. (2021). Postupanje s opasnim počiniteljima kaznenih djela nakon punog izvršenja ka-
zne zatvora: izazovi i dileme. *Kriminologija i socijalna integracija*, 29(1), 165-187. <https://doi.org/10.31299/ksi.29.1.7>
- Mamula, M. (2011). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000.-2010.* Zagreb: Ženska soba-centar za sek-
sualna prava.
- Martinić, S. (2013). Registar predofila, za i protiv. *Pravnik*, 46(93), 101-101.
- McAlinden, A. (2016). The Reintegration of Sexual Offenders. *Irish Probation Journal*, 13, 5-21.
- Mikulčić, K. (2015). *Mitovi o seksualnom nasilju*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edu-
kacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Mikulčić, K. i Kovčo Vukadin, I. (2016). Prihvatanje mitova o seksualnom nasilju u studentskoj po-
pulaciji. VI. znanstveno stručni skup „Osnaživanje potencijala za preventivne aktivnosti u zajed-
nici“. Preuzeto s: <https://www.bib.irb.hr/> (28.11.2021).
- Ministarstvo pravosuđa (2017). Izvješće o radu probacijske službe za 2016. godinu. Preuzeto s:
[https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Probacija/Godi%C5%A1nja%20izvje%C5%A1%-
C4%87a/godisnje%20izvjesce%20za%202016.pdf](https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Probacija/Godi%C5%A1nja%20izvje%C5%A1%-C4%87a/godisnje%20izvjesce%20za%202016.pdf) (23.8.2021.)
- Morić, M. (2017). *Proces motivacije zatvorenika unutar provođenja posebnog programa tretmana u
zatvorskom sustavu*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet.
- Mužinić, L. i Vukota, Lj. (2010). Seksualni delinkventi - program prevencije recidiva. *Hrvatski ljetopis
za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 619-623.
- Mužinić, L., Rošić, D., Morić, S. i Šuperba, M. (2010). Penološko-psihijatrijske karakteristike seksualnih
delinkvenata. U L. Mužinić i Lj. Vukota (ur.), *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*
(str. 65-76). Zagreb: Medicinska naklada.
- Nugent, B. i Pitts, S. (2009). Resettling Adult Offenders – a perfect opportunity for European Col-
laboration? *EuroVista*, 1(1), 38-43.
- Odeljan, R. (2009). Način počinjenja seksualnih delikata na štetu djece. *Policija i sigurnost*, 18(2),
155-165.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., Jennings, W. G., Diamond, B. i Craig J. (2012). Sex offenders and sex
offending in the Cambridge study in delinquent development: prevalence, frequency, special-
ization, recidivism, and (dis)continuity over the life-course. *Journal of Crime and Justice*, 35(3),
412-426. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2012.688527>
- Popović, S. (2018). Child Sexual Abuse in Croatia: A Systematic Review of Research. *Ljetopis socijal-
nog rada*, 25(1), 5-37. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i1.190>
- Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Zagreb: TimPress.
- Rittossa, D. (2018). Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH: zakonski
okviru i postojeća sudska praksa. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), 417-445.

- Rittossa, D. i Martinović, I. (2014). Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje – teorijski i praktični problemi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 21(2), 509-548.
- Rosselli, M. K. i Jeglic, E.L. (2017). Factors Impacting upon Attitudes Toward Sex Offenders: The Role of Conservatism and Knowledge. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(4), 496-515. <https://doi.org/10.1080/13218719.2016.1254562>
- Sanghara, K. K. i Wilson, J. C. (2010). Stereotypes and attitudes about child sexual abusers: A comparison of experienced and inexperienced professionals in sex offender treatment. *Legal and Criminological Psychology*, 11(2), 155-339. <https://doi.org/10.1348/135532505X68818>
- Schultz, C. (2014). The Stigmatization of Individuals Convicted of Sex Offenses: Labeling Theory and The Sex Offense Registry. *Research Journal of Justice Studies and Forensic Science*, 2(4), 64-81.
- Sladović, B. (1999). Stavovi hrvatskih stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. *Društvena istraživanja*, 8 (5-6/43-44), 843-862.
- Sorrentino, R., Brown, A., Berard, B. i Peretti, K. (2017). Sex Offenders: General Information and Treatment. *Psychiatric Annals*, 48(2), 120-128. <https://doi.org/10.3928/00485713-2017-1220-01>
- Sparks, B. (2021). Attitudes Toward the Punishment of Juvenile and Adult Sexual Offenders in Canada: The Roles of Sentencing Goals and Criminal Justice Motivations. *Journal of Child Sexual Abuse*, 30(2), 125-145. <https://doi.org/10.1080/10538712.2020.1862947>
- Stiernströmer, E., Väfors Fritz, M., Mellgren, C. i Khoshnood, A. (2020). Characteristics of convicted male-on-female rapists in the South of Sweden between 2013 and 2018: a pilot study. *Forensic Sciences Research*, 5(2), 126-133. <https://doi.org/10.1080/20961790.2020.1757245>
- United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC (2019). Police recorded offences of sexual violence by country, counts and rates per 1000,000 population. Preuzeto s: <https://dataunodc.un.org/data/crime/sexual-violence> (18.8.2021).
- Vandiver, D., Braithwaite, J. i Stafford, M. (2016). *Sex Crimes and Sex Offenders: Research and Realities*. New York: Routledge.
- Veić, N. (2016). Percepcija javnosti o položaju i pravima zatvorenika u RH. Diplomski rad. Sveučilište Sjever, Sveučilišni centar Varaždin, Varaždin. Preuzeto s: <https://repozitorij.unin.hr/islandora/object/unin:463/preview>
- Vejmelka, L., Brkić, G. i Radat, K. (2017). Dječja pornografija na internetu – obilježja osuđenih počinitelja. *Pravni vjesnik*, 33(2), 77-100. <https://doi.org/10.25234/pv/4780>
- Vejmelka, L. i Jurinić, J. (2020). Terminologija i konceptualizacija seksualnog iskorištavanja djece na internetu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(1), 95-114. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.5>
- Vukota, Lj. (2010). Teorije seksualnih delikata – integrirana teorija Marshalla i Barbareeja. U L. Mužinić i Lj. Vukota (ur.), *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice* (str. 119-131). Zagreb: Medicinska naklada.
- Yates, P. M. (2009). Using the Good Lives Model to motivate sexual offenders to participate in treatment. U D. S. Prescott (ur.), *Building motivation for change in sexual offenders* (str. 74-95). Brandon, VT: Safer Society Press.

Ware, J., Hart, R. i Fragaki, P. (2008). Training non-psychological staff in the management of sexual offenders. *Australasian Journal of Correctional Staff Development*, 3. Preuzeto s: https://csa.intersearch.com.au/csajspui/bitstream/10627/490/1/Sex_offenders.pdf (29.11.2021).

Wilson, R. J. i Yates, P. M. (2009). Effective interventions and the Good Lives Model: Maximizing treatment gains for sexual offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 14(3), 157-161. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.01.007>

INFLUENCE OF MYTHS AND STEREOTYPES ON SOCIAL TREATMENT OF PERPETRATORS OF SEXUAL OFFENSES

Snježana Maloić

Ministry of Justice and Public Administration
Directorate for the Prison System and Probation

ABSTRACT

Foreign literature abounds with significant criticism of certain popular modern trends of sanctioning perpetrators of sexual offenses, by emphasizing the significant influence of myths and stereotypes on such trends and the application of exclusively punitive and insufficiently effective interventions. The aims of this paper are to examine and recap, based on available scientific and expert literature, some of the most important myths and stereotypes associated with sexual offenses and perpetrators, point out possible adverse effects on prevention of criminal recidivism, and emphasize and argue the importance of efforts to overcome them. Along with a critical review of existing trends, statistical data from relevant sources, research results and current knowledge are preliminary systematized and presented, elaborating the realistic state-of-the-play in relation to the public perception not founded on scientific evidence. Within the scope of critical review, the option to introduce foreign punitive trends in Croatian legislation and penological practices is analyzed, accompanied with the concluding remarks advocating the Croatian model. In view of the necessity to overcome myths and stereotypes, the paper may be seen as a potential conceptual framework of educational interventions and/or as a likely fundamental determinant for targeted communication with the media and public, but also as a kind of incentive and starting point for scientific research on this issue in the Croatian context.

Key words: sexual offenses, stereotypes, myths, criminal recidivism, education